

LAGUTSKOTTETS UTLÅTANDE 7/2004 rd

Riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2002

Till grundlagsutskottet

INLEDNING

Remiss

Grundlagsutskottet har med sin skrivelse av den 4 februari 2004 berett lagutskottet tillfälle att ge utlåtande om riksdagens justitieombudsmans berättelse år 2002 (B 10/2003 rd) om avsnitt "Övervakning av teletvångsmedel och täckoperationer".

Sakkunniga

Utskottet har hört

- biträdande justitieombudsman Ilkka Rautio och äldre justitieombudsmannasekreterare Juha Haapamäki, riksdagens justitieombudsmans kansli
- polisöverinspektör Robin Lardot och överkommissarie Arto Hankilanoja, inrikesministeriet
- polistråd, chef Rauno Ranta, Centralkriminalpolisen
- forskare Kirsi Neiglick
- professor Ari-Matti Nuutila.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Motivering

Lagstiftningen om teletvångsmedel, dvs. teleavlyssning, teleövervakning och teknisk avlyssning, kom till i huvudsak 1995, när tvångsmedelslagen (450/1987) kompletterades med ett 5 a kap. Möjligheterna att använda teletvångsmedel har därefter utökats vid flera tillfällen.

Teletvångsmedlen är till åtskillnad från fler andra tvångsmedel förenade med viktiga rättssäkerhetsfrågor. Detta beror främst på att teletvångsmedlen ingriper i flera grundläggande fri- och rättigheter såsom skyddet för privatlivet, hemfriden, skyddet för personuppgifter och förtroliga meddelanden. Utmärkande för teletvångsmedlen är dessutom en speciell sekretess som bidrar till att understryka konsekvenserna av ingreppet i de ovan nämnda rättigheterna. Eftersom teletvångsmedlen är av hemlig natur är i

regel den som blir föremål för tvångsmedlen inte representerad vid det tillfälle där en domstol beslutar om användning av teletvångsmedel. Den övervakning av teletvångsmedel som justitieombudsmannen svarar för är av nödtvång till sin karaktär ett slags tillsynsövervakning som kompletterar det övriga tillsynssystemet.

I skenet av de fall som relateras i berättelsens avsnitt om teletvångsmedel förefaller det som om vissa aktörer både inom polisen och domstolsväsendet fortfarande ryggat för och har problem med att tillämpa lagstiftningen om teletvångsmedel. Det är alltså klart att behovet av utbildning kring användningen av teletvångsmedel fortfarande är stort. Fallen tyder också på att teletvångsmedelslagstiftningen är komplicerad för dem som ska tillämpa den. En orsak till detta är att tvångsmedelslagen under årens lopp har

ändrats ett flertal gånger. Lagen har blivit svårtydd och rätt osystematisk då befogenheterna ökats efter hand. Tvångsmedelslagen blir inte heller mindre komplicerad av att de nya bestämmelserna om exceptionella metoder att avvärja och undersöka brott, täckoperationer och bevisprovokation genom köp tagits in i polislagen (493/1995). Lagutskottet har redan tidigare understrukit att det vore skäl att ge tvångsmedelslagen en grundlig översyn (se LaUB 31/2002 rd, s. 4/II). Utskottet upprepar sin ståndpunkt och anser att tidtabellen för detta bör snabbas upp.

Med hänvisning till det som anförts ovan konstaterar utskottet att det ställs stora krav på den övervakning av användningen av teletvångsmedel som inrikesministeriet svarar för. Enligt utredning till utskottet görs ständiga ansträngningar för att förbättra övervakningen. För närvarande skapar man inom polisförvaltningen en ny databas. Avsikten är att i denna koncentrera registreringarna över hemliga tvångsmedel som används både med stöd av polislagen och tvångsmedelslagen. Lagutskottet har i detta sammanhang också tagit del av hur statistikföringen av teletvångsmedel görs och kunnat konstatera att de avvikande sätten att statistikföra i t.ex. Finland och Sverige försvårar möjligheterna till tillförlitliga jämförelser mellan länderna. Utskottet ställer sig positivt till det utvecklingsarbete som gjorts inom inrikesministeriet men betonar att övervakningen fortsättningsvis måste förbättras och anvisas tillräckliga resurser.

Enligt utskottets uppfattning är det också skäl att fästa större avseende vid användningen av teletvångsmedel inom tullmyndigheterna. Detta bland annat på grund av att det framgår av justitieombudsmannens berättelse att antalet tillstånd till teleavlyssning har ökat kraftigt inom denna myndighetssektor samtidigt som man gjort bedömningen att teleavlyssningen är ett synnerligen viktigt medel vid brottsutredningar. Enligt uppgift till utskottet är tullverket ett av justitieombudsmannens inspektionsobjekt detta år.

I början av detta år trädde en ändring av 5 a kap. 4 § tvångsmedelslagen i kraft. Lagändringen möjliggör teknisk avlyssning och under särskilda omständigheter också av en person som skyddas av hemfriden. Detta är möjligt vid utredningen av sådana grova brott som nämns i lagen. I samband med lagändringen utvecklades rättsskyddsarrangemangen så att ett system med ett offentligt ombud inrättades. I ärenden som gäller sådan teknisk avlyssning som avses ovan bevakar ombudet de personers intressen som blir föremål för avlyssningen. I sitt betänkande LaUB 31/2002 rd (s. 6/I) framhöll utskottet att frågan om breddning av systemet med offentligt ombud lämpligen kan tas upp till debatt om några år, när man sett hur bestämmelserna utfaller när det gäller teknisk avlyssning. Utskottet står fast vid sin uppfattning att en utvärdering är nödvändig.

Utskottet tillstyrker inte en sådan utveckling där nya befogenheter tas i bruk eller villkoren för användningen av befintliga befogenheter utvidgas innan det finns tillräckliga erfarenheter av hur regleringen fungerar (jfr LaUU 7/2000 rd). Det faktum att lagstiftningen revideras i snabb takt och stegvis beskriver emellertid väl förändringarna i brottsligheten och i polisens verksamhetsmiljö. Möjligheterna till täckoperationer är ett bra exempel på en ny befogenhet som det ännu finns ytterst lite erfarenhet av. Det är klart att täckoperationer representerar en metod som inte heller i framtiden bör användas dagligdags av polisen. Eftersom det är skäl att utgå från att denna form av tvångsmedel skall användas restriktivt kan man samtidigt konstatera att tröskeln för att ändra bestämmelserna om detta skall hållas tillräckligt hög.

Utlåtande

Som sitt utlåtande till grundlagsutskottet anför lagutskottet

att grundlagsutskottet beaktar vad som anförts ovan.

Helsingfors den 2 april 2004

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Tuija Brax /gröna
vordf. Susanna Rahkonen /sd
medl. Esko Ahonen /cent
Lasse Hautala /cent
Reijo Kallio /sd
Petri Neittaanmäki /cent
Lauri Oinonen /cent
Lyly Rajala /saml

Tero Rönni /sd
Petri Salo /saml
Pertti Salovaara /cent
Minna Sirnö /vänst
Timo Soini /saf
Marja Tiura /saml
Jan Vapaavuori /saml.

Sekreterare var

utskottsråd Risto Eerola.